

УДК 341.73

В. М. Давидюк

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ СИЛ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ
РОЗРОБЛЕНOSTІ**

У статті зроблено спробу встановлення сучасного стану наукових розробок використання сил підрозділів Національної поліції в процесі оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, проаналізовано наукові праці, згрупувавши їх за здійсненням певними видами сил оперативно-розшукової діяльності, а також за рівнем проведеного дослідження та суб'єктами. Констатовано, що проведене дослідження вказує на необхідність і актуальність для сучасної теорії та практики ОРД проведення на монографічному рівні комплексного дослідження теоретико-правових і організаційно-тактичних засад використання сил оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії злочинності підрозділами Національної поліції України.

Ключові слова: сили, оперативно-розшукова діяльність, Національна поліція, протидія злочинності.

Постановка проблеми. Розглядаючи діяльність держави, її правових інститутів і органів правопорядку, спрямовану на протидію злочинним проявам у суспільстві, констатуємо, що одним з пріоритетних напрямів кримінальної політики держави є протидія злочинності [1]. Зокрема, чинне законодавство України в значній кількості нормативних актів саме вказане передбачає основним завданням правоохоронних органів, в тому числі й підрозділів Національної поліції. Так, у Законі України «Про Національну поліцію» як головні визначено такі напрями діяльності: пріоритет превентивної діяльності над правоохоронною; максимальне дотримання принципу законності; комплексне використання всіх можливостей для протидії злочинності; забезпечення рівності всіх фізичних та юридичних осіб перед законом; надання поліцією в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги; міжнародне та двостороннє співробітництво держав при протидії злочинності [2]. З огляду на це на сьогодні діяльність органів поліції перебуває в епіцентрі позитивних та негативних явищ соціально-політичного, економічного та суспільного життя нашої країни, що вимагає від останніх постійного оновлення та вдосконалення наявних, а також пошуку нових способів протидії злочинності, одним із яких є максимально ефективне використання сил підрозділів Національної поліції в процесі оперативно-розшукової діяльності. Саме зазначене привертає увагу наукової спільноти до проблематики використання сил оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії злочинності підрозділами Національної поліції України, та своєю чергою, обґрунтовує необхідність встановлення сучасного стану наукових розробок окресленої тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу вивченню досліджуваного питання приділяли такі науковці, як О. П. Бойко, А. А. Венедіктов, Д. І. Горішний, М. Л. Грібов, В. А. Дашко, П. В. Євдокімов, В. П. Євтушок, М. В. Корнієнко, А. С. Морозов, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорельський, Л. П. Скалозуб, І. В. Сервецький, М. В. Стацак, Л. Г. Титаренко, Н. Є. Філіппенко, І. А. Федчак, Р. А. Халілев, В. В. Шендрик та ін. Проте названі вчені здебільшого досліджували питання, пов'язані з використанням лише окремих видів сил оперативно-розшукової діяльності, а також теоретичні підгрунття, залишаючи поза увагою комплексність їх використання.

Формування цілей. Метою статті є визначення сучасного стану наукових розробок питання сил оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії злочинності підрозділами Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. У теорії оперативно-розшукової діяльності до складу сил ОРД прийнято відносити не тільки суб'єктів такої діяльності, а й:

- посадові особи підрозділів кримінальної поліції, які функціонують відповідно до оперативно-розшукового законодавства (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») і здійснюють загальне керівництво цією діяльністю на чолі з міністром внутрішніх справ України та його першими заступниками;

- начальники територіальних підрозділів МВС, їх заступники з оперативної роботи, уповноважені на здійснення ОРД;

- керівники та оперативний склад оперативних підрозділів зазначених органів;

- начальники міських, районних управлінь і відділів внутрішніх справ та їх заступники, які є начальниками кримінальної поліції;

- працівники оперативних підрозділів кримінальної поліції, які мають відповідний допуск до ОРД;

- особи, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами кримінальної поліції, зокрема гласні та негласні, штатні та позаштатні працівники [3, с. 234].

З огляду на зазначене розглянемо наукові праці, присвячені здійсненню окресленими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, згрупувавши розвідки за рівнем проведеного дослідження та суб'єктами.

На рівні докторських дисертацій становлять інтерес такі праці:

- «Оперативно-розшукові форми протидії злочинності» М. В. Стацака; «Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України» В. В. Шендрика, у яких вивчалися організаційні-тактичні засади діяльності кримінальної поліції взагалі як різновид сил ОРД [4; 5];

- «Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією» О. В. Кириченка, у якій висвітлено роль підрозділів громадської безпеки під час проведення ОРД як одних із видів сил ОРД [6];

- «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості» В. Д. Пчолкіна й «Організаційно-правові

та тактичні основи діяльності підрозділів ОВС у протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними групами» Л. Ф. Гули, у яких розкрито організаційно-правові й тактичні засади здійснення оперативно-розшукової протидії злочинності підрозділами з протидії злочинам у сфері економіки (ДСБЕЗ) [7; 8];

- «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насиленою організованою злочинністю» О. О. Подобного, яка безпосередньо присвячена таким силам ОРД як колишні підрозділи з протидії організованій злочинності [9];

- «Теоретичні, правові та організаційні засади протидії злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України» В. Є. Боднара, у якій розглядаються питання оперативно-розшукової протидії протиправним діянням такими суб'єктами як підрозділи внутрішньої безпеки Національної поліції України [10];

- «Теоретичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України» С. Р. Тагієва, присвячена висвітленню специфіки діяльності не тільки оперативних підрозділів як різновиду сил ОРД, а й слідчих підрозділів [11];

- «Організаційні і тактичні основи оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері високих інформаційних технологій органами внутрішніх справ» І. О. Воронова, у якій досліджено специфіку діяльності підрозділів кіберполіції [12].

Окремо виділимо докторську дисертацію С. В. Пенькова, присвячену дотичному питанню до обраного нами, а саме висвітленню правових, організаційно-тактичних засад використання заходів ОРД [13]. У роботі хоча й безпосередньо не досліджуються сили ОРД, проте під час розгляду більшості засад використання заходів ОРД автор проаналізував сили ОРД, які мають право використовувати їх (заходи), а також особливості такої діяльності.

Як підсумок здійсненого аналізу згаданих докторських дисертацій зауважимо, що на сьогодні комплексного дослідження питань правових, організаційно-тактичних засад здійснення силами підрозділів Національної поліції України оперативно-розшукової діяльності, направленої на протидію злочинності, не проведено.

Майже аналогічно висновку ми дійшли, проаналізувавши наукові праці на рівні кандидатських та монографічних досліджень. Зокрема, були вивчені аспекти здійснення ОРД такими різновидами сил як:

1) основними силами ОРД:

- підрозділи кримінальної поліції (карного розшуку) – кандидатські дисертації Л. А. Мазур «Протидія підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом»; Я. О. Морозова «Розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років підрозділами карного розшуку»; К. В. Шахова «Протидія звалтуванням (за матеріалами підрозділів карного розшуку)»;

- підрозділи з протидії наркозлочинності – кандидатські дисертації таких авторів, як І. В. Назаренко «Оперативно-розшукова протидія незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів»; О. Л. «Протидія оперативними підрозділами органів внутрішніх справ злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, учинюваних із залученням неповнолітніх або щодо неповнолітніх»; М. М. Андреев «Оперативно-розшукова протидія організованим злочинним формуванням у сфері незаконного обігу наркотиків»;

- підрозділи оперативної служби – кандидатські дисертації А. А. Венедіктова «Участь оперативної служби у боротьбі зі злочинами у сфері наркообігу»; монографія М. Л. Грібова «Діяльність підрозділів оперативної служби МВС України: теорія та практика»;

- підрозділи оперативно-технічної служби – кандидатські дисертації Ю. В. Степанова «Використання можливостей департаменту оперативно-технічних заходів ОВС»; Ю. Ю. Орлова «Сутність оперативно-технічного документування»; С. А. Сумського «Оперативно-технічне документування фактів отримання хабара посадовими особами державних контролюючих органів»;

- підрозділи з протидії злочинам у сфері економіки – кандидатські дослідження С. Г. Бевзенко «Протидія оперативними підрозділами МВС України злочинам, що пов'язані з втручанням злочинних угруповань у законну господарську діяльність»; В. В. Дарагана «Розкриття викрадень державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту»; А. І. Коваленко «Організаційно-тактичні аспекти запобігання та розкриття фіктивного підприємництва»; А. І. Круглого «Протидія оперативними підрозділами МВС України злочинам, що вчиняються у сфері автострахування» тощо;

- підрозділи з протидії організованій злочинності – кандидатські дисертації А. В. Коваленка «Правові та організаційно-тактичні основи застосування оперативно-технічних засобів підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю»; О. О. Толкаченка «Тактика виявлення організаторів злочинних груп»; В. В. Плукаря «Тактичні основи розкриття розбоїв, вчинюваних організованими групами»; Я. С. Ленюка «Оперативно-розшукове документування діяльності організованих груп, що здійснюють незаконний збут вогнепальної зброї та бойових припасів»; Б. В. Шура «Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами»;

- підрозділи кіберполіції – кандидатські дисертації О. М. Юрченко «Забезпечення фінансово-правової безпеки в банківських системах при розрахунках пластиковими картками»; О. М. Комар «Протидія оперативними підрозділами МВС України шахрайствам, що вчинюються шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки»; Є. О. Жицького «Оперативне обслуговування об'єктів, які надають інформаційні послуги з використанням Інтернету»;

- підрозділи з протидії торгівлі людьми - кандидатські дисертації І. А. Грабазій «Оперативна розробка організованих груп, які займаються торгівлею людьми»; О. М. Ємеця «Протидія оперативними підрозділами МВС України торгівлі людьми, вчиненої організованою групою»;

2) спеціальними силами ОРД - кандидатські дисертації О. Б. Керницького «Конфіденційне співробітництво у протидії наркозлочинності на залізничному транспорті»; С. Д. Резникова «Тактика агентурної роботи оперативних підрозділів ОВС у протидії незаконному обігу наркотиків серед неповнолітніх»; Р. В. Тарасенка «Удосконалення агентурної роботи підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків міськрайвідділів органів внутрішніх справ України»;

3) допоміжними силами ОРД, скажімо, монографія В. П. Захарова «Інформаційне забезпечення боротьби зі злочинністю», кандидатські дисертації Н. О. Гольдберг «Забезпечення конституційних прав та свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій»; В. Ю. Журавльова «Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю».

Що ж стосується вивченню питань, пов'язаних із силами оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії злочинності підрозділами Національної поліції України, на рівні навчальних підручників, методичних рекомендацій та лекцій, то зауважимо, що в окремих із наукових праць вказаного рівня безпосередньо аналізувався предмет нашого дослідження. Наприклад, у підручнику І. Р. Шинкаренка та О. В. Кириченка «Використання можливостей підрозділів оперативної служби для отримання оперативної інформації та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій», визначено, що сили ОРД - це оперативні підрозділи, а усе різноманіття оперативних служб залежно від обсягу їх повноважень та функцій, які вони виконують, можна поділити на підрозділи, що здійснюють ОРД:

1. У повному обсязі проводять гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, здійснюють агентурну роботу підрозділи внутрішньої безпеки та кримінальної поліції (карного розшуку; захисту економіки; по боротьбі з незаконним обігом наркотиків; кіберполіції; боротьби із торгівлею людьми).

2. Підрозділи, які виконують окремі оперативно-розшукові заходи за завданнями інших оперативних підрозділів: підрозділи оперативної служби, оперативно-технічні підрозділи. Ці підрозділи можна класифікувати як допоміжні підрозділи, що здійснюють ОРД в обмеженому обсязі, та іменувати їх спеціальними оперативними підрозділами.

3. Підрозділи, що здійснюють ОРД частково в обмеженому обсязі - усі інші структурні підрозділи Національної поліції [14, с. 76].

Виокремлення аспектів використання сил в ОРД розглянуто в лекції В. Г. Телейчука «Сили оперативно-розшукової діяльності», де вчений зазначає, що оперативно-розшукові сили складають інтелектуальний потенціал оперативно-розшукової діяльності, який відіграє вирішальну роль у боротьбі органів внутрішніх справ із правопорушеннями і злочинністю; до

них належать: співробітники оперативних підрозділів; негласні співробітники; представники громадськості, які залучаються до виконання оперативно-розшукових завдань [15, с. 3].

Насамкінець зауважимо, що проблематика сил оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії злочинності підрозділами, зокрема Національної поліції України, були предметом дослідження значної кількості фрагментарних наукових праць на рівні наукових статей і тез доповідей, які розкривали лише окремі особливості їх діяльності.

Висновки. З огляду на викладене доходимо висновку, що означене вказує на необхідність і актуальність для сучасної теорії та практики ОРД проведення на монографічному рівні комплексного дослідження теоретико-правових і організаційно-тактичних засад використання сил оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії злочинності підрозділами Національної поліції України для вироблення науково-обґрунтованих пропозицій до чинного законодавства, а також розроблення науково-практичних рекомендацій для підвищення ефективності роботи в цьому напрямі.

Використані джерела:

1. Майоров А. В. Понятие и структура системы противодействия преступности. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-struktura-sistemy-protivodeystviya-prestupnosti> (дата звернення: 14.12.2018).
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 14.12.2018).
3. Кондратьев Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : монографія. Київ, 2004. 444 с.
4. Стащак М. В. Оперативно-розшукові форми протидії злочинності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 355 с.
5. Шендрик В. В. Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2012. 40 с.
6. Кириченко О. В. Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 40 с.
7. Пчолкін В. Д. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 36 с.
8. Гула Л. Ф. Організаційно-правові та тактичні основи діяльності підрозділів ОВС у протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ: НАВСУ, 2014. 37 с.
9. Подобний О. О. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 38 с.
10. Боднар В. Є. Теоретичні, правові та організаційні засади протидії злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками

Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ: НАВС, 2017. 36 с.

11. Тагієв С. Р. Теоретичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 40 с.

12. Організаційні і тактичні основи оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері високих інформаційних технологій органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 36 с.

13. Пеньков С. В. Засоби оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків, 2018. 40 с.

14. Шинкаренко І. Р., Кириченко О. В. Використання можливостей підрозділів оперативної служби для отримання оперативної інформації та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2015. 120 с.

15. Телійчук В. Г. Сили ОРД : лекція. Кіровоград, 2004. 24 с.

Стаття надійшла до редколегії 14.12.2018

Давидюк М. В. Концептуальные основы деятельности оперативно-розыскных сил Национальной полиции Украины в противодействия преступности: современное состояние научной разработанности

Автор в статье сделал попытку установления современного состояния научных разработок использования сил подразделений Национальной полиции в процессе оперативно-розыскной деятельности. В частности, научные работы анализируются путем группирования их за осуществлением определенными видами сил оперативно-розыскной деятельности, одновременно группируя их по уровню проведенного исследования и субъектам. Констатируется, что проведенное исследование указывает на необходимость и актуальность для современной теории и практики ОРД проведения на монографическом уровне комплексного исследования теоретико-правовых и организационно-тактических принципов использования сил оперативно-розыскной деятельности в процессе противодействия преступности подразделениями Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: силы, оперативно-розыскная деятельность, Национальная полиция, противодействие преступности.

Davydiuk M. Conceptual Basis of the Operational-Search Forces Activity of the National Police in Counteracting Criminality: Current State of the Scientific Development

The author of the article attempts to establish a state of scientific development of the use of the forces of the units of the National Police in the process of operational and investigative activities. In particular, scientific works are analyzed by grouping them for the implementation of certain types of forces of operational and investigative activities, while grouping them according to the level of the research conducted and the subjects that are paid attention.

It is determined that the following works of interest were at the level of doctoral theses: organizational-tactical principles of criminal police activity in general as a kind of forces of ORD; the role of public security units during the conduct of the WDD as one of the types of ORD forces is determined; in the organizational, legal and tactical basis of the

operational-search criminal counteraction units in the field of counteraction to crimes in the field of economics; former units for combating organized crime; the issue of operatively-search counteraction to unlawful acts by such entities as the internal security unit of the National Police of Ukraine; coverage of the specifics of activity not only of operational units as a kind of forces of the ORD, but also of investigative subdivisions; peculiarities of activity of cyberpolice units. However, analyzing all available doctoral dissertations, it is summarized that the complex investigation of legal, organizational and tactical issues of the operational activities of the units of the National Police in Ukraine aimed at counteracting crime has not been carried out for today. Similarly, the conclusion is made by analyzing scientific works at the level of candidate and monographic studies.

It is stated that the conducted research indicates the necessity and urgency for modern theory and practice of ORD in modern conditions on the monographic level of complex research of theoretical and legal and organizational tactical principles of the use of forces of operative and investigative activity in the process of counteraction to crime by the units of the National Police of Ukraine in order to develop scientifically substantiated proposals to the current legislation, as well as the development of scientific and practical recommendations for improving the efficiency of work in this direction.

Keywords: forces, operative-search activity, National police, counteraction to crime.

УДК 343.98

А. В. Коваленко

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

У статті досліджено стан наукової розробленості та нормативного врегулювання питання використання електронних доказів у кримінальному провадженні. Вивчено досвід впровадження категорії «електронні докази» до господарського, адміністративного та цивільного процесуального законодавства. Розглянуто окремі правові положення КПК України щодо використання електронних джерел доказової інформації. Проаналізовано погляди науковців на поняття «цифрові джерела інформації», «електронні відображення», «електронний документ», «електронні сліди», «електронні докази». Окреслено перспективи використання електронних доказів на практиці та можливі напрями їх дальшої доктринальної розробки.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказування, електронні сліди, електронні джерела доказової інформації, електронні докази.

Постановка проблеми. Протягом останніх п'ятдесяти років у світі спостерігається неупинна та суцільна комп'ютеризація. Усі сфери суспільного життя та виробництва модернізуються за рахунок використання електронно-обчислювальних машин (далі – ЕОМ).

Не залишилась осторонь і злочинна діяльність. Злочинці використовують ЕОМ як знаряддя та об'єкти злочинних посягань, залишаючи внаслідок своєї діяльності відповідні зміни у навколишньому середовищі, що також пов'язані з механізмом та закономірностями роботи ЕОМ. Подібні зміни прийнято називати слідами злочину. Такі сліди є новими та не вписуються в сучасну загальноприйнятую класифікацію слідів злочину, вимагають новітніх підходів до їх збирання та використання під час доказування в кримінальному